

RELIGIJSKI SIMBOLI; ZVIJEZDA I POLUMJESEC

Sažetak

Prisutnost religijskih simbola u nereligijskim sferama često dovodi do neprikladnog poistovjećivanja religije sa drugim društvenim institucijama što rezultira brojnih negativnim interpretacijama same religije koja je u osnovi samo dobro. U ovom radu autor se bavi uvijek aktuelnom tematikom porijekla religijskog znakovlja, posebno zvijezde i polumjeseca, te značaja tog znakovlja na svakodnevni vjernički život.

Mahir KEVRIĆ

Simbole svojstvene religijama koje egzistiraju na našim prostorima, ali i općenito, susrećemo svakodnevno. Često taj simbol nosi ogroman naboj i značenje koje bi bilo teško izraziti ogromnim elaboratima i stručnim tekstovima. Međutim, ključni segment na koji želimo usmjeriti našu pažnju je definiranje i terminološko određenje simbola i znaka, historijska pozadina, vjerska utemeljenost i savremeno korištenje simbola u drugim tradicijama i kulturama kao i simbola najčešće vezanog za islamsku vjeroispovijest; mjeseca i zvijezde.

Simboli i znakovi

Život savremenog čovjeka ispunjen je simbolima i znakovima koji ga upućuju na raznovrsne sadržaje i bez kojih bi njegov život bio sveden na brojne nesporazume i neslugasice. "Dovoljno je pogledati na tastaturu računara ili mobitela i vidjeti da bez poznavanja znakova i simbola koji su na pojedinim tipkama ne bi bili u mogućnosti služiti se njima niti drugim aparatima."¹ Ovo je samo jedan u nizu primjera savremenog korištenja simbola, i ne začuđuje što su ljudi od najstarijih vremena koristili različite znakove kako bi izrazili i za vremena koja dolaze ostavili promišljanja svojstvena njima i vremenima u kojima su živjeli. Prema jednoj prostoj definiciji znak je stvar koja upućuje na drugu stvar.

"U rječniku Merriam-Webster stoji da je *znak*: 1. kretnja ili gesta kojom se iskazuje zapovijed ili želja; 2. oznaka koja ima konvencionalno značenje i koristi se umjesto riječi ili da se iskaže složeni pojam; 3. nešto materijalno ili vanjsko što stoji ili označava nešto duhovno.² Prema istom rječniku *simbol* je: 1. zvaničan sažetak vjere ili doktrine; 2. nešto što stoji umjesto ili upućuje na nešto drugo zbog povezanosti, pridruženosti, konvencija ili slučajne sličnosti, vidljivi znak nečeg nevidljivog; 3. čin ili zvuk ili objekt koji ima kulturalno značenje ili mogućnost da pokrene ili ostvari odgovor.³

Historijski izvor riječi simbol je sljedeći: "Ljudi se razilaze oko značenja riječi simbol, koja dolazi od starogrčke riječi *simbolon*. *Simbolon* je bio pločica. U staroj Grčkoj, članovi pojedine grupe bi razbili vazu od pečene gline u komade i podijelili međusobno. Kada bi se ponovno sastali, svaki član, čiji dio bi se uklopio u cjelinu, dokazao bi svoju pripadnost grupi. Tako je i svaka pločica pečene gline predstavljala grupu. Oni koji slijede izravno interpretiranje značenja simbola argumentiraju da je simbol dio grupe koju predstavlja, dok ostali tvrde da simbol samo upućuje na nešto što on nije."⁴

1 Ivan Lasić, (Zlo)uporaba religijskih simbola u (post)ratnoj BiH, Status br.13, str. 105

2 <http://www.merriam-webster.com/dictionary/sign>

3 <http://www.merriam-webster.com/dictionary/symbol>

4 *Encyclopedia of religious rites, rituals and festivals*, (2004.) Editor:

Simboli, i sadržaji koje nose, predstavljaju značajne segmente određene zajednice, bilo svjetovne ili vjerske, i na jedan vrlo specifičan način određuju i profiliraju tu zajednicu predstavljajući je ostatku humanuma.

Religijski simboli su oni koji se vezuju za određenu religiju i u sebi nose esencijalna značenja te religije. Za pripadnike te religije oni imaju izuzetno, donekle religijsko značenje i uvijek upućuju na nešto nadnaravno. Njima se redovito pripisuju i slijedeće značajke:

- upućuju na transcendentno i božansko, nadzemaljsko,
- ukazuju na ono što je znakovito, značajno i smislono, čovjeku otkrivaju smisao življenja,
- uživaju denotaciju i konotaciju nečeg pozitivnog,
- uloga im je odgojna, poticajna, utješna i etička,
- uloga im je društvena, eklezijalna i obredna.⁵

Ovako definirani i određeni simboli imaju pozitivno usmjerenje i određenje. Korištenje simbola religije u bilo koje druge svrhe sem religijskih dovodi do neprikladnog poistovjećivanja religije sa društvenim institucijama što rezultira brojnih negativnim interpretacijama same religije koja je u osnovi samo dobro. Sam fenomen simbola moguće je posmatrati iz drugačije perspektive. Naime, simboli ne moraju striktno biti u formi slova ili određenog znaka, nekada simbolima postaju određena mjesta, događaji, ljudi. Uzmimo primjere iz ibrahimovske tradicije gdje za sve tri monoteističke religije postoje mjesta koja izražavaju zenit religijskog osjećaja i na sam pomen tih mjesta u sljedbenicima ovih religija se javljaju emocije. Kroz historiju su postojali ljudi koji su u naša vremena simboli ustrajnosti, poštenja, požrtvovanosti. Dakle, simboli u sebi susukiraju samu srž onoga što se vrlo teško riječima može izraziti, onoga što ljudi osjećaju, a ne izražavaju.

Polumjesec u drugim kulturama i tradicijama

Polumjesec je jedan od najstarijih simbola poznatih čovječanstvu. Zajedno sa suncem, pojavljuje se u Akadu već 2300. godine prije nove ere, a od drugog milenijuma prije nove ere, to je simbol mezopotamskog boga mjeseca Nanne u Sumeru i Sina u Babilonu, Sina kao "svjetlosti Neba i Zemlje". Polumjesec je bio poznat i na Bliskom Istoku i prenešen je od strane Feničana u 8. stoljeću prije nove ere.⁶ Polumjesec je simbol povezan s indijskom/Hindu ikonografijom,

Salamone, Frank A. Routledge, New York-London, str. 424.

5 Usp. Bezić, str. 65. – 67.

6 *Tombs and Moon Temple of Hureidah*, Gertrude Caton Thompson, p.76

posebno s tantričkim⁷ hinduizamom. Najočitiiji je primjer Shive (zajedno sa svojim aspektima, kao što su Bhairava i Mahakala), čije čelo krasi polumjesec. No, osim Shive, glavne indijske boginje kao Durga i Kali, su prikazane s polumjesecom. Sarasvati, još jedano veliko božanstvo je ukrašeno polumjesecom. Osim toga, neka periferna ili granična božanstava iz tantričkog panteona, kao što su Chinnamasta, Matangi, Kamala (tantrički Lakshmi), Tara, Lalita ili Tripurasundari uvijek su prikazana s polumjesecom. Polumjesec, kao simbol ponovnog rođenja ili regenerative snage mjeseca, koja je simbol ženske snage i ženstvenost (kao u zapadnoj paganskoj tradicije), uvijek je bio jedan od važnih simbola i motiva u Tantri.⁸

Polumjesec u islamskoj tradiciji

Mjesec, (ar, qamer) ima izuzetno mjesto u islamskoj tradiciji. Pojava mladog mjeseca označava početak svakog od dvanaest lunarnih mjeseci u islamskom kalendaru. Prema šerijatskim pravilima, mlađak mora biti viđen golim okom kako bi se mogao proglasiti početak novog mjeseca, iako islamski pravници imaju različita mišljenja po ovom pitanju. Ova praksa koja je u osnovi predislamska, ima izuzetan značaj u određivanju početka nove hidžretske godine, mjeseca ramazana i dana Bajrama. Posmatranje i praćenje faza mjeseca bila je izuzetno značajna disciplina u islamskoj astronomiji. U Kur'anu se mjesec spominje 26 puta, čak jedna kur'anska sura nosi naziv "Mjesec" (Al-Qamer, LIV) opisujući razdvajanje mjeseca na dva dijela kao predznak Sudnjeg dana i nepobitan dokaz poslanstva Muhameda a.s. S druge strane, o mjesecu se govori kao o aspektu Božjeg stvaranja, uz sunce i zvijezde koje slave svoga Stvoritelja (22:18, Q) i predstavlja blagoslov za čovječanstvo (14:32-34, Q). Također, mjesec se spominje u priči o Ibrahimu a.s. koji u potrazi za onim koga će obožavati greškom prihvata mjesec kao svoga boga, međutim, uviđa pogrešnost tog ubjeđenja kad mjesec zalazi i nestaje (6:77, Q). U islamskoj poeziji pun mjesec je često korišten kao metafora za ljepotu lica onog koga se voli, kao i za poslanika Muhameda a.s. Polumjesec u kombinaciji sa petokrakom ili šestokrakom zvijezdom postao je simbol islamske vjeroispovijesti, ali tek u skorije vrijeme. Prvi put ovaj simbol se pojavljuje na drevnom metalnom novcu, odražavajući iranske, rimske i bizantijske utjecaje. Također, odvojeno pojavljivali su se na brojnim vjer-

⁷ Tantra (sanskrt: «načelo, sistem, doktrina», iz dvije riječi tanoti «rastegnuti, proširiti» i trayati «oslobođenje»), anglicizam tantricism ili tantrizam ili tantram je ime koje znanstvenici daju međureligijskom duhovnom pokretunastalom u srednjem vijeku u Indiji.

⁸ *Encyclopedia of religious rites, rituals and festivals*, (2004.) Editor: Salamone, Frank A. Routledge, New York-London

skim i društvenim institucijama tokom srednjeg vijeka, no nisu imali veću ikonografsku vrijednost sve do unazad nekoliko stoljeća. Simbol polumjeseca i zvijezde prvo se počeo koristiti na vojnim, nacionalnim i carskim zastavama od strane Osmanlija, u 15. i 16. stoljeću, a nakon toga i od strane novonastalih država na Bliskom Istoku, Sjevernoj Africi, Južnoj i Jugoistočnoj Aziji. Među ovim zemljama su Alžir, Azerbejdžan, Malezija, Mauritanija, Pakistan, Tunis, Turska i Uzbekistan. „Od 19. stoljeća simbol polumjeseca je korišten pri ukrašavanju džamija i drugih vjerskih objekata. Također, Služba ratnih veterana SAD je prihvatila polumjesec i zvijezdu kao zajednički simbol na grobovima muslimana poginulih u vojnoj službi, uz križ za kršćane, Davidovu zvijezdu za Židove, kotač Dharme za budiste i sanskritsku riječ Om za hinduse“⁹.

Zaključak

Savremeni čovjek je svakodnevno izložen propagandi koja s pozicija golog materijalističkog interesa manipulira strahovima, strastima i umjetno stvorenim potrebama. Zanemareni su, čak i ismijani, dobro i pravednost, težnja za spoznajom i pronalaženjem svojih duhovnih korijena kao temeljne ljudske potrebe. Umjesto da sudjeluje u dokučivanju misterija kosmosa, čovjek se prometnuo u pukog promatrača, a svijest se sve više fiksira na instinktivnom, nagonском i svakodnevnom. Iz toga proizlazi zaboravljanje transcendentnog, te nužno sputavanje i imobilizacija istinskog Ja, nosioca naših najdubljih težnji i središta svijesti i savjesti.

Tu se u drugom svjetlu pokazuje temeljni problem čovjeka potrošačkog društva: on troši stvari, bića, pojave, sve oko sebe, jer mu je nametnuta potreba da ima, a ne da bude. Snažno strpljenje i dobra volja, povezana s djelotvornim radom, obično daju zdrave plodove i za takvog je čovjeka razumijevanje simbola poput ljestava koje mu omogućuju ubrzano uspinjanje prema vrhuncima ljudskih mogućnosti. Moderni, znanstveni, bezvjerni, tehnološki čovjek zapravo je naličje religioznog čovjeka integriranog u simbolički svijet koji se neprestano obnavlja. Taj prroduhovljeni svijet uključuje u sebe i čovjeka – aktivnog sudionika i kreatora takvog svijeta prožetog humanitetom koji se odražava kroz akciju povezivanja, sinteze i jedinstva između neba i zemlje. Simboli ostaju ono što nas usmjerava na onostrano, metafizičko i nevidljivo, kako bi naši životi i stvarnost bili usmjereni ka tome, pozitivnom i dobrom.

⁹ *Encyclopedia of Islam*, str.479

Summary الموجز

RELIGIOUS SYMBOLS: الرموز الدينية: النجمة والهلال
THE STAR AND THE CRESCENT

Mahir Kevrić ماهر كيفريتش

Occurrence of religious symbols in nonreligious spheres often leads to an inappropriate identifying of a religion with other social institutions that further results in negative interpretations of religion itself. Here the author deals with the issue of the origin of the religious symbols, particularly the star and the crescent, and the significance of these symbols in everyday life.

إن وجود الرموز الدينية في البيئات غير الدينية، كثيراً ما يؤدي إلى مساواة غير ملائمة للدين مع باقي المؤسسات الاجتماعية. مما ينتج عنه تفسيرات سلبية كثيرة للدين نفسه الذي يمثل في جوهره الخير ذاته. يهتم الكاتب في هذا المقال بقضية ما تزال راهنة حول منشأ الرموز الدينية، ولاسيما النجمة والهلال، وأهمية تلك الرموز في حياة المؤمنين اليومية.